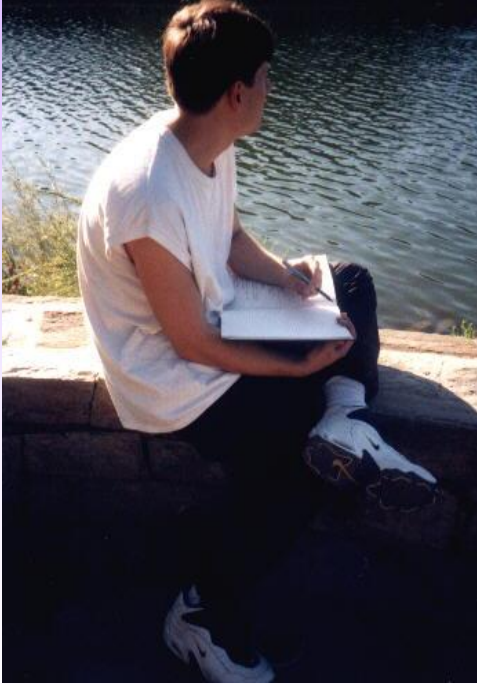

ERGENLİK DÖNEMİ BİLİŞSEL GELİŞİM

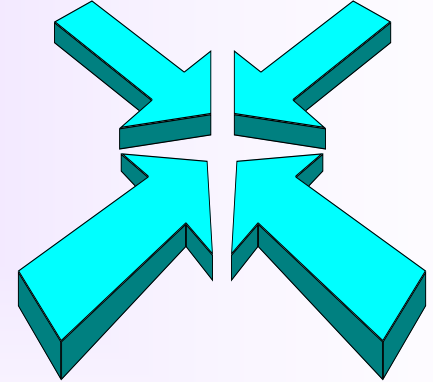

Doç.Dr. Neslihan G. Karaman

Bilişin Değişimi

Ergen düşüncesinin çocuklardan farklı olduğu boyutlar:

- ⊕ Olasılıklar hakkında düşünme
- ⊕ Soyut kavramları düşünme
- ⊕ Hipotetik düşünebilme
- ⊕ Düşünme üzerine düşünme (üstbiliş)
- ⊕ Çok boyutlu düşünme
- ⊕ Ergen düşüncesinin göreliliği
- ⊕ Sistematik

ERGEN DÜŞÜNÇESİ ÜZERİNE KURAMSAL BAKIŞ AÇISI

➔ Piaget' ye göre ergen düşüncesi (Formal işlem)

Soyut işlemler dönemi (formal) şu özelliklere sahiptir:

“Önermesel Mantık”

“Çıkarsama yapabilme”

“Hipotez kurma”

“Soyut içerik önemlidir”

“Sistematiktir”

ERGENLERDE SOYUT DÜŞÜNCE YAPILARI

Piaget soyut düşünebilen ergenlerin birkaç düşünce sistemini bir arada kullandığını belirtmiştir:

- Düşünsel soyutlama
- Bütünsel yapılar

- Düşünsel soyutlama;

Düşünmenin zenginleşmesi için gözlemlenebilmenin ötesine geçmek düşünceyi yeniden örgütlemek ve bu düşünmeyi daha üst bir düzeye yansıtmak gerekir. Buna "düşünsel soyutlama" denir. Düşünce esnekliğinin ve olasılıklarının farkında olmanın temelidir. Düşünce esnekliğinin ve olasılıklarının farkında olma önemlidir.

- Farkında olmanın kavrama üzerindeki etkilerini incelemek için kullanılan en açıklayıcı problemlerden biri Piaget (1976)'nin yaptığı, **Hanoi Kulesidir.**

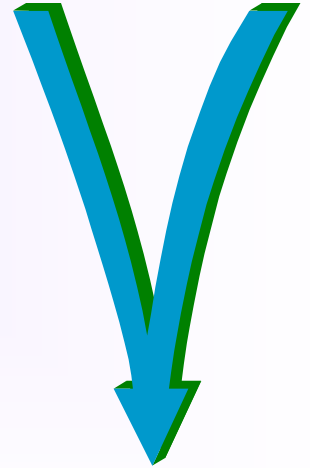
“Depolama direğinin gerekliliğinin farkına varılması”

Bütünsel yapılar

- Piaget' ye göre gelişim evreleri **bütünsel yapıların** (formel işlem yapıları) kurulmasına dayanır. Soyut dönemde de 2 bütünsel yapı vardır :

1) Durumun bütün hallerini birleştirme (Kombinatuvar oluşturma)

2) INRC grubu

Kombinatar sistem

- Piaget 'nin formel düşünmeyi açıklamak için kullandığı kombinatar sistem, birleşme (conjunction), ayrışma (disjunction), içerme (implication) ve uyuşmazlık (incompatibility) olarak adlandırılan mantık süreçlerini içermektedir.

- Birleşme: Bir davranışı ya da eylemi açıklarken, iki değişkenin de öneminin vurgulanması. Yüzme davranışını açıklamak
- Ayrışma: “Şu” veya “bu” olarak karar vermeyi anlatır. Değişkenlerin tek tek açıklanması söz konusudur. Sarkaç problemi.
- İçerme: Eğer sonra... türündeki ifadeleri içerir. Bir değişkenle ilgili olarak daha özgül açıklamalar yapılır ve sınanabilir. Kısa ve uzun ip kullanılmasının sonucu oluşan değişim.
- Uyuşmazlık: Belli bir koşulun değişiklik yaratmadığı yargısına ulaşmaktır. Ağırlığın artırılması ya da azaltılması salınım hızını değiştirmez.

INRC

- Her biri, bir işlemsel önerme üzerinde gerçekleştirilen ve bu önermeyi farklı bir önermeye dönüştüren, mantıksal dönüştürmelerden birini simgelemektedir. Burada yeni olan, içerikten çok yapıdır. Çünkü daha önceki işlemlere dayanmaktadır. INRC, somut işlemler evresinde kazanılmış olan sınıflar, ilişkiler, sayılar gibi yapılar arasındaki ilişkileri kapsamaktadır. Bu nedenle işlemler üzerinde işlemler gerçekleştirmek mümkündür.
- Gallagher ve Mansfield (1980) ' a göre, INRC grubu, birlikte çalışan karmaşık karşılıklı ilişkiler şeklinde tanımlanmıştır.
- INRC grubu ergeni soyut düşünmeye iletir. Piaget ve Inhelder tarafından geliştirilen, " tahta –salyangoz " deneyinde; sağa ve sola hareket eden bir tahta ve tahtanın üzerinde de sağa - sola hareket eden salyangoz vardır.

INRC

- **I= Identity (Düz dönüştürme), geçersiz dönüştürme**
“ Salyangozun sağa hareketi”
- **N= Negotion (Ters dönüştürme), tam tersine çevirme**
“Salyangozun sola harketi”
- **R= Reciprocity (Karşılıklı dönüştürme), hipotezlerin sistematik sınanması**
“ Tahtanın sağa hareketi”
- **C= Correlative (Karşılıklı dönüştürmenin tersi/bağıntı) karşılıklı dönüştürmenin tersinin oluşturulması.**
“Tahtanın sola hareketi”

- Her işlem bir diğ̈erinin tersi ve bir üçüncü işlemin karşılığıdır. Dördüncü dönüştürme birbiriyle bütünleşmiştir.
- Salyangoz ve tahta probleminde, salyangozun hareketi tahtanın hareketiyle ödünlenmekte ve salyangoz başlangıçtaki konumuna geri dönmektedir.
- Somut işlem dönemindeki çocuklar tahtanın sağa ve sola hareketini anlamalarına karşın, her iki işlemi birleştiremezler, soyut dön. bireyler ise tahtanın hareketinin salyangozun hareketini iptal edebileceğini bilir.

Piaget'ye göre, ileri düzeyde mantıksal yeteneğin gelişmesi sonucu ergenlerde sofistike düşünce daha gelişmiştir.

Piaget'ye göre ergenler, akıl yürütme yollarında niteliksel bir farklılığa sahiptir. Formel işlemler, düşüncenin bir evresine dayanmaktadır.

Somut işlemler dönemindeki çocuğun aksine, formel işlemler dönemindeki ergenler, farklı bilimsel ve toplumsal durumlarda, mantıksal soyut sistemler kullanabilirler.

Benmerkezlilik

Bilişsel gelişimin bir uzantısıdır. D. Elkind bu konuda bilgi veren kişidir. Formel işlemler, ergenin yalnız bir sistem içinde bütün olasılıkları kurmasını ve gerçek dışı hipotezler kurmasını sağlamaz, aynı zamanda bireyin kendi düşüncesini kavramlaştırmasına ve bilişsel yapısını nesne olarak ele alıp üzerine düşünmesine de olanak verir. Ergen başkalarının düşüncesini kavramlaştırarak benmerkezliliğin temelini oluşturmaktadır.

Benmerkezlilik, bireyin kendi düşüncesini başkasının düşüncesinden ayırt edememesi, bakış açılarında ayırım yapamamasıdır. Bebeklikten ergenliğe kadar gelişimsel bir sıra izlemektedir. Biyolojik değişimiyle birlikte kendisine yöneliktir ve kendi bilişsel davranışları ile başkalarının ne düşündüğünü ayıramaz.

“Ne zaman senin ne düşündüğünü düşünmeye çalışsam, senin benim hakkımda düşündüğünü sanıyorum” (Lapsey,1992).

Ergenler bu dönemde daha fazla olasılıklar hakkında düşünebildikleri için, diğer insanların aklından neler geçtiğini merak etmektedirler.

“Düşünce hakkında düşünme” ve “Olasılıklar hakkında düşünebilme”.

- Ergenlik benmerkezliliği ilk ergenlik döneminde başlamakta, ileri ergenlik dönemi sonuna doğru sona ermektedir (20'li yaşlarda) İki temel kavramla ele alınmaktadır:
- **Hayali seyirci** (Imaginary Audience): Kendine yönelik ilgi, birey kendiyle çok fazla ilgilendiği için sürekli olarak diğerlerinin kendilerini gözledikleri ve kendisi hakkında konuştuklarını sanmakta ve bir hayali seyirciye göre tepkide bulunmaktadır.

“Spot ışıkları altında ve herkes onu izliyor”

- **Kişisel söylence** (Personal Fable): Birey için kendi düşünceleri çok yenidir ve bu düşüncelerin emsalsiz olduğunu düşünür. Kendini hikayesinin kahramanı olarak görür ve değerlendirir. Ergen, benmerkezlilik nedeniyle kendini hiçbir koşulda yara almaz, incinmez olarak görmektedir. Kişisel efsane, bireyin kendini emsalsiz, ulaşılmaz ve herşeyin üstesinden gelebileceğine inanması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda kurban olarak da görebilir.

“ Bana birşey olmaz”

“Benim kadar kimse sevmez!”

KİŞİSEL SÖYLENCE ÖLÇEĞİ

Yaş:

Sınıf:

Cinsiyet:

İnsanlar kendileri hakkında farklı şeylere inanırlar. Her bir soruyu okuyunuz ve her soruya ilişkin ne hissettiğinizi aşağıdaki ölçekte “ Kesinlikle katılmıyorum”, “ Biraz katılmıyorum”, “Katılıp katılmama konusunda tam olarak emin değilim”, “Biraz katılıyorum”, “Kesinlikle katılıyorum” seçeneklerden size uygun ifadeyi işaretleyiniz.

	Kesinlikle katılmıyorum	Biraz katılmıyorum	Kararsızım	Biraz katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1) Kafama koyduğum her şeyi yapabileceğime inanırım					
2) Canımı sıkın hiç bir şey yok gibi					
3) Hiç kimse benimle aynı düşüncelere ve duygulara sahip değil.					
4) Arkadaşımdan daha fazla ikna edici olduğumu düşünüyorum					
5) Bir şeyi gerçekten yapmak istediğimde, beni kimsenin durduramayacağına inanırım					
6) Herkesten bir şekilde farklıyım					
7) Yaptığım her şey genellikle çok güzel sonuçlanır.					
8) Amaçlarıma giden yolda herhangi bir şeyin beni durduramayacağını düşünürüm					
9) Beni benden başka kimse anlayamaz.					

HAYALİ SEYİRCİ ÖLÇEĞİ

Yaş:

Sınıf:

Cinsiyet:

Aşağıdaki durumlarda **kendinizi** ne sıklıkla düşler ya da hayal edersiniz? Aşağıdaki durumları ne sıklıkla düşündüğünüzü belirtmek için uygun yeri işaretleyiniz.

	Hiçbir zaman	Hemen hemen hiç	Bazen	Sık sık
1) Çok para kazanmak				
2) Rock/pop yıldızı olmak				
3) Sinema ya da televizyon yıldızı olmak				
4) Takımınız için önemli olan bir maçı kazanmak				
5) Arkadaşlar arasında popüler olmak				
6) Dış görünüşünüzle hayranlık uyandırmak				
7) İyi bir sporcu olmak				
8) Giyim tarzınızla hayranlık uyandırmak				
9) Önemli bir lider olmak				

Bilgi işleme sürecine göre ergen düşüncesi

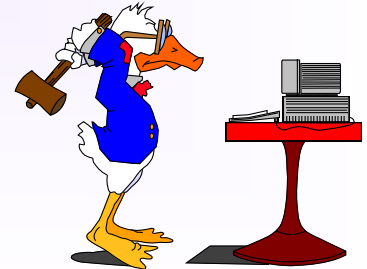
Bu görüş, insanın akıl yürütme biçimini bilgisayarın işletim sistemine benzetmektedir.

- Dikkat → Seçici dikkat & Bölünmüş dikkat
- Bellek kapasitesinin genişlemesi (Kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek ↑)

Ergen düşüncesi hakkında kuramlara ilişkin yeni yönergeler:

- Neo-Piagetci kuramcılar :
  - Case (Evreler arasındaki bilişsel değişimi beyindeki fiziksel değişim sağlamaktadır.)
  - Klaczynski (2 farklı bilişsel sistemden söz etmektedir: Analitiktir, bu da tüm dengelim akıl yürütmenin bir türüdür ve formel işlem döneminde olduğu varsayılır.

Kültür ve Zeka

“Vygotsky” (Ergeni, öğrenme fırsatı ve zeki davranışını geliştirmesi için, çevresiyle birlikte ele almak gerekmektedir.)

Yakınsak Gelişim Alanı (Zone of Proximal Development)

Bağlamı içerisinde Ergen Düşüncesi

Gerçek dünyada önermesel mantık ve bilgi işlemlerde farklılık gösteriyor mu? 3 alanda ele almak mümkündür:

- Toplumsal Dünyada
- Risk Alma alanlarında
- Sınıf içinde

Toplumsal Bilişte Değişim

Toplumsal biliş, insanlar, ilişkiler ve toplumsal anlaşma konuları hakkında düşünce oluşturma gibi bilişsel aktiviteleri içermektedir. Bireyin farklı toplumsal kavram konusunda bir biliş oluşturmastır.

Toplumsal biliş 3 kategoride ele alınmıştır: (Etki oluşturma, toplumsal bakış açısı alma ve toplumsal anlaşma-ahlaksal çıkarsama)

- **Etki oluşturma**

Diğer insanlar hakkında yargılara gidilerek, ne gibi kişisel özellikleri olduğuna ilişkin fikir yürütmekle ilgilidir.

" O diğer insanlarla çalışırken hoşgörüsüz bir insandır "

Toplumsal Bakış açısı kazanma : Başkalarının nasıl duygu ve düşünceye sahip oldukları hakkında bilgi sahibi olmak, kavramak anlamına gelmektedir. Bu konuda R.Selman önemli bir isimdir. Selman bakış açısı almada 3 yaşından ergenliğe doğru giden bir akış belirlemiştir. Selman 'a göre bakış açısı almada 5 aşama önemlidir.

Düzyey	Yaş	Özellikleri
0.	3-6	Çocuklar, kendilerine ve başkalarına ilişkin duygu ve düşünceyi ayırt edebilir; ama bu düzeyde toplumsal bakış açısını anlamakta başarısızdır. Çocuk başkalarının görülebilir duygularını, düşüncelerini isimlendirir ama toplumsal davranışların arasındaki etki –tepki ilişkisini göremez. Benmerkezli bakış açısı.
1.	6-8	Çocuk diğerlerinin bakış açısının farkındadır. Ama bunları da kendi çıkarsamasına dayandırır. Çocuk pek çok kişinin bakış açısını ele almak yerine tek bir kişinin bakış açısına odaklanmayı tercih etmektedir. Toplumsal- Bilgisel Bakış açısı

Düzey	Yaş	Özellikleri
2.	8-10	Çocuk diğerlerinin bakış açısının ve bunun etkilerinin farkındadır. Kendini başkasının yerine koymak, onun amaçlarının, davranışlarının yargılanmasını sağlar. Çocuk bakış açılarını biraraya getirebilir; ama henüz eşzamanlı karşılıklı düzeyine erişemez. Benlik-Düşünsel bakış açısı
3.	<u>10-12</u>	Ergen bu dönemde hem başkalarının hem de kendi bakış açısının, karşılıklı ve eş zamanlı olduğunun farkındadır. Karşılıklı bakış açısı
4.	<u>15-16</u>	Ergen karşılıklı bakış açısı almanın farkındadır, ama bunun bir anlaşma sağlamadığını da bilir. Toplumsal anlaşma gerekli gibi görülür. Çünkü kendi pozisyonları grubun diğer üyeleri tarafından anlaşıldığı için, önem kazanmaktadır. Toplumsal sistemde bakış açısı

- **Toplumsal anlaşma (Turiel)**

Ergenlik dönemindeki toplumsal anlaşma, beklentilere ya da toplumsal normlara dayanmaktadır.

- **Ahlaksal çıkarsama (Kohlberg)**

Ergenlik dönemindeki ahlak anlayışı, soyut düşünce düzeyindeki prensiplerden ve insanlar arası anlaşmalardan oluşmaktadır)

Ergenin risk alma davranışı

- Dünya sağlık örgütünün (WHO) bildirdiğine göre, her yıl ergen ölümlerinin %10'u intihar ve %14'ü kazalar sonucu olmaktadır.
- Ergenlik dönemindeki sağlık problemlerinin çoğu, dikkatsiz araba kullanma, alkol ve madde kullanma, korunmasız cinsel ilişki gibi davranışlar sonucu oluşmaktadır. Erkek ergenler arasında riskli davranışlar daha fazla görölmektedir.

Bazı araştırmacılar ergenin bu risk davranışlarında (alkol kullanma, hızlı araba kullanma ve korunmasız cinsel ilişki... gibi) bulunmalarının nedenini verdikleri kararlara bağlamakta ve karar verme süreci üzerine odaklanmaktadırlar.

Davranıřsal karar verme süreci řu řekildedir:
(Fischhoff, 1988)

- Alternatif seęimleri tanımlamak.
- Her seğimi takip eden sonuğları tanımlamak.
- Her olası sonucu deęerlendirmeyi istemek
- Her olası sonucun yaratabilecekleri konusunda tahminde bulunmak.
- Tüm bu bilgileri bir araya getirmek.

- Ergen benmerkezliliđi (kişisel söylence)

- Kar-zarar hesabı

- Heyecan arama

Risk alma konusunda, karar verme aşamalarına göre ergenler ve yetişkinler arasında farklılıklar söz konusudur.

Önce sağlığım!

Önemli olan benim yararım, toplumsal durumum ve aldığım haz, heyecan! Hem bana birşey olmaz ki!

